

บทที่ ๑

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมา

“ดินแดนล้านนา” ซึ่งอยู่ในบริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ได้แก่ ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน พะเยา เชียงราย เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน โดยมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง การปกครอง เคยเป็นอาณาจักรที่เป็นอิสระจากไทยมาก่อน ก่อนที่จะถูกผนวกรวมเข้ากับไทยใน สมัยรัชกาลที่ ๕ ล้านนามีวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรืองมาอย่างยาวนาน เช่น ภาษา การแต่งกาย สถาปัตยกรรม ศิลปะการแสดง การละเล่นต่าง ๆ ดนตรี เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของผู้คนในภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย

“ซอ” เป็นบทเพลงพื้นบ้านของล้านนาที่ชาวล้านนาใช้ร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง จัดเป็นเพลงพื้นบ้าน (Folk Song) โดยเฉพาะ มีรูปแบบที่หลากหลายตามท่วงทำนองดนตรี ผู้ที่ ขับร้องจะเรียกว่า “ช่างซอ” “ซอ” จะเป็นขับร้องที่จะต้องมีคนตรีประกอบอยู่เสมอ โดยจะมีความ แตกต่างกัน ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ตามลักษณะเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบ คือ วงซอปี และวงซอชิง “ซอ” ซึ่งเป็นการเล่นเพลงพื้นบ้านล้านนาที่นิยมแพร่หลายในอดีต แม้ว่าในปัจจุบันวัฒนธรรมจาก ส่วนกลางจะแพร่กระจายเข้าในท้องถิ่นต่าง ๆ ในล้านนา ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรับเอา วัฒนธรรมจากส่วนกลางและภายนอกเข้ามาใช้ ทำให้วัฒนธรรมเดิมในท้องถิ่นลดความสำคัญลง และบางอย่างก็ได้สูญหายไป หรือไม่ก็ต้องมีการปรับรูปแบบหรือคงอยู่ในลักษณะที่แตกต่างไป จากที่เคยเป็นมาในอดีต

อย่างไรก็ตาม “ซอ” ก็ยังคงมีการเล่นอยู่ในท้องถิ่นชนบทของจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ ตอนบน ที่เคยเป็นอาณาจักรล้านนาในอดีต ซึ่งสามารถพบเห็นการเล่น “ซอ” ตามงานของชุมชน เช่น งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานบวชพระ งานประเพณี งานเฉลิมฉลองต่าง ๆ หรืองานบุญ ต่าง ๆ โดยเฉพาะตามเขตอำเภอรอบนอกของจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือตอนบน

“ซอ” ยังคงได้รับความนิยมนับตามเขตชนบทของจังหวัดต่าง ๆ ของภาคเหนือตอนบน จึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ยังคงได้รับการสืบทอดให้คงอยู่ใน ชุมชน โดยเฉพาะการขับร้องที่ใช้ภาษาท้องถิ่น ซึ่งจะต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบในการร้องโต้ตอบ ของช่างซอชายหญิง และการเล่นดนตรีประกอบการขับร้องของช่างซอ ที่ทำให้มรดกทาง วัฒนธรรมทางด้านการขับร้องดนตรีของล้านนายังคงดำรงอยู่ แม้ว่าจะเริ่มถูกวัฒนธรรมจาก ส่วนกลางและภายนอก เข้ามามีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมล้านนามากขึ้นก็ตาม

การวิจัยเกี่ยวกับ “ซอ” จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการศึกษาค้นคว้า เก็บรวบรวม ข้อมูล มรดกทางวัฒนธรรมทางการแสดงและดนตรีพื้นบ้านล้านนา ซึ่งนับวันจะเริ่มเลือนหายไป จากสังคมล้านนา เพื่อจะได้มีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ลักษณะ ฉันทลักษณ์ รูปแบบการขับร้อง ตลอดจนแบบแผนและวิธีการเล่นดนตรีประกอบการขับร้องของ “วงซอ” ให้ เป็นระบบถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อจะสามารถใช้ประกอบการศึกษาเกี่ยวกับ “ซอ” ของคนที่ สนใจ จึงมี ความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะนับวันช่างซอและนักดนตรีวงซอ ที่มีความรู้ความสามารถ จะเริ่มลดน้อยลงตามวัน เวลา ที่เปลี่ยนไป เนื่องจากคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาสืบทอดศิลปะ ขับร้อง และดนตรี “ซอ” จะมีจำนวนน้อยลง เพราะการได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมส่วนกลางและ ภายนอก ทำให้ “ซอ” อาจ สูญหายไปในอนาคตก็เป็นได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจและมุ่งที่จะศึกษา “วงซอเมืองแพร่” : ศึกษาเฉพาะกรณี คณะครูสงคราม - พยอม เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมพื้นบ้านล้านนาของจังหวัดแพร่ เอาไว้อย่างเป็นระบบ เพื่อจะได้เป็นข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับ “วงซอ” ต่อไป การที่ใช้จังหวัดแพร่ เป็นพื้นที่ในการวิจัยภาคสนาม ก็เนื่องจาก “วงซอ” ยังได้รับความนิยมน้อยกว่าวงซอจาก ประชาชนในเขตอำเภอรอบนอก โดยประชาชนจะนิยมจ้าง “วงซอ” ไปแสดงตามงานบุญ งาน ประเพณี ต่าง ๆ อยู่เสมอ จึงทำให้มีวงซออยู่หลายคณะ ซึ่งแตกต่างจากบางจังหวัดในภาคเหนือ ตอนบนที่ “วงซอ” แทบจะสูญไปจากสังคม เช่น จังหวัดลำปาง การที่ “วงซอ” ยังคงได้รับความ นิยมในชนบท ตามอำเภอของจังหวัดแพร่ จึงทำให้มีการดำรงอยู่และพัฒนาของ “วงซอ” เป็นไป อย่างต่อเนื่อง จึงมีความเหมาะสมที่จะเป็นพื้นที่สำหรับการวิจัยภาคสนาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ต่าง ๆ นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้น “คณะครูสงคราม - พยอม” เป็นคณะ ซอที่มีชื่อเสียง ได้รับความนิมจากประชาชนในจังหวัดแพร่มากที่สุด โดยจะเห็นได้จากจำนวน งานที่เจ้าภาพมาติดต่อว่าจ้างให้ไปแสดงในงานต่าง ๆ มีมากกว่าวงซอทุกคณะของจังหวัดแพร่ นอกจากนี้คณะครูสงคราม - พยอม เป็นวิทยากรให้สถานศึกษา ต่าง ๆ เกี่ยวกับการขับเพลงซอ และเป็นวิทยากรให้กับชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีไทยและพื้นเมืองของจังหวัดแพร่ นอกจากนี้ ยังได้รับพระราชทานรางวัลชนะเลิศจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการ ประกวดขับซอเมืองแพร่ นอกจากนี้ ยังได้รับ เกียรติบัตรจากสถาบันการศึกษาจากจังหวัดแพร่ และ จากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่ ทำให้คณะซอครูสงคราม - พยอม เป็นแหล่งข้อมูลทาง วัฒนธรรมที่จะใช้ในการศึกษาวิจัยได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์และขอบเขตการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวงซอ ในภาคเหนือและจังหวัดแพร่
๒. เพื่อศึกษาวิธีการขับร้องและวิธีการบรรเลงของวงซอคณะครูสงคราม - พยอม
๓. วิเคราะห์ อัตลักษณ์ ของวงซอคณะครูสงคราม - พยอม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษา “วงซอเมืองแพร่” : ศึกษาเฉพาะกรณีวงซอคณะครูสงคราม - พยอม มีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

- ๑ **ขั้นตอนการวิจัยเอกสาร** (Documentary Research) เป็นศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัย ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ ตำรา เอกสารการวิจัย และวิทยานิพนธ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้
- ๒ **ขั้นตอนการสัมภาษณ์** (Interview) การสัมภาษณ์จะเป็นวิธีเก็บข้อมูลเป็นหลักของการศึกษาในครั้งนี้ โดยจะสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับช่างซอ นักดนตรีของคณะครูสงคราม - พยอม และบุคคลที่เกี่ยวกับ “ซอ” ที่เป็นแหล่งข้อมูล ในการวิจัยในจังหวัดแพร่ โดยจะสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์และขอบข่ายของการวิจัย
- ๓ **ขั้นตอนการวิเคราะห์สังเคราะห์** จะเป็นการนำเอาข้อมูลจากการวิจัย เอกสาร และข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์สังเคราะห์ เพื่อนำมาเรียบเรียงเป็นระบบ และนำมาเสนอเป็นผลงานวิจัยต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทราบประวัติความเป็นมาของ “วงซอ” ในภาคเหนือของประเทศไทยและของจังหวัดแพร่
๒. ทราบรูปแบบและวิธีการของการขับร้อง “ซอ” ของคณะครูสงคราม - พยอม
๓. ทราบวิธีการและรูปแบบการบรรเลงดนตรีประกอบซอของคณะครูสงคราม - พยอม
๔. ทราบลักษณะในการขับซอของคณะครูสงคราม - พยอม